

ה. סירוב אלישע ליטול את מתנת נעמן ומניעיו (טו-טז)

טו ... וְעַתָּה קַח נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדְּךָ.
טז וַיֹּאמֶר: חֵי ה' אֲשֶׁר עִמָּדָתִי לִפְנֵי אִם אֶקַּח
וַיִּפְצַר בּוֹ לִקְחַת
וַיִּמָּאן.

1. מבוא: השאלה בדבר מניעי סירובו של אלישע

אף שנושאו של עיון זה שייך לדיון בפסקה השלישית של סיפורנו - נושא העיון הקודם - בכל זאת אנו מקדישים לסירובו של אלישע עיון בפני עצמו, וזאת משתי סיבות: ראשית, הדיון בסירובו של אלישע הוא עניין לעצמו, שאינו חלק מן הדיון שערכנו בעיון הקודם על השינוי שחל באישיותו של נעמן. שנית, אף שסירובו של אלישע מופיע בפסקה השלישית, הרי שהדיון בו ובמניעיו מניח את התשתית להבנת חטאו של גיחזי ולהבנת עונשו בפסקה הרביעית של הסיפור. נמצא, שעיון זה משמש גם כמבוא לעיון הבא שיעסוק בגיחזי.

שובו של נעמן לביתו של אלישע לא נועד רק להשמעת הצהרת אמונה מרשימה, ואף לא לבקשת רשות לעשייתם של שני מעשים הקשורים בהכרתו החדשה של נעמן (בפסוקים יז-יח) בלבד, אלא גם (ואולי בעיקר) להציע לאלישע את מתנותיו היקרות שבהן הצטייד עוד בארם: "עֲשֹׂר כֶּפֶרִי כֶּסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים" (פסוק ה).

ברוב טקסט מכנה נעמן את מתנותיו אלו בשם "ברכה" - "קַח נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדְּךָ". אין הוא מציג זאת כמתנה, וודאי לא כשכר לנביא שריפאו מצרעתו.¹ קבלת 'ברכתו' של נעמן הייתה פותרת את בעיית המחסור בחבורתם של בני הנביאים - תלמידיו של אלישע, למשך זמן רב. והרי בסיפורים הקודמים, בסוף פרק ד' (לח-מד), נוכחנו כי אלישע דואג למחסורם של תלמידיו, ואף מקבל בעבורם 'תרומות' (שם, מב): "וַאֲיֵשׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֵשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בְּכוֹרִים, עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׁעָרִים וְכַרְמֵל בְּצִקְלָנוֹ. וַיֹּאמֶר: תֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ".²

1. נראה שהכינוי "ברכה" למנחה או למתנה הוא ביטוי מעודן, שנועד למנוע את סירובו של המקבל, מחמת שאין זה מכובד לקבל מתנה מן הזולת. כך הדבר גם בהצעתו של יעקב לעשו (בראשית ל"ג, יא): "קַח נָא אֶת בְּרִכְתִּי אֲשֶׁר הִבַּאת לְךָ... וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקַּח".

2. זהו כנראה הרקע לַבְּדִיָּה שֶׁרָקַם גִּיחְזִי בַּפְּסָקָה הַבְּאֵה (פסוק כב): "אֲדֹנָי שְׁלַחְנִי לֵאמֹר: הִנֵּה עָתָה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי נְעָרִים מֵהַר אֲפְרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים, תְּנֵה נָא לָהֶם כֶּסֶף וְשֵׁשֶׁת חֲלָפוֹת בְּגָדִים".

אולם, בסיפורנו אלישע מסרב בתקיפות לקבל את 'ברכתו' של נעמן. תקיפות אשר מתבטאת בשבועתו הנמרצת הבאה בתגובה להצעתו של נעמן: "חִי ה' אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לְפָנָיו³ אִם אֶקַח" ובעמידתו על סירובו אף לאחר שנעמן הפציר בו לקחת. ובכן, מה פִּשְׁרוֹ ומה טעמו של סירוב תקיף זה?

2. מניעים כלליים הנזכרים בדברי המפרשים

במדרש במדבר רבה (י, ה) ניתנת על שאלתנו תשובה כללית ועקרונית:

אין דרך נביאי ה' לקבל שכר על נבואתם.

בנביאי שקר מהו אומר (יחזקאל י"ג, יט): "וַתַּחֲלֶלְנָה אֶתִּי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׁעָרִים וּבִפְתוּתֵי לְחֵם לְהַמִּית [נְפֹשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תִמּוֹתְנָה וּלְחַיּוֹת נְפֹשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תַחַיֶּינָה בְּכַזְבְּכֶם לְעַמִּי שְׂמַעִי כְזָב]".

אבל בנביאי אמת מהו אומר: "וַיֹּאמְרוּ: חִי ה' אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם אֶקַח".

ואנו תמהים: והלא אלישע בעצמו, כפי שמסופר בפרק הקודם, היה מתארח לעתים בבית השונמית ואוכל שם לחם, ואף עליית קיר קטנה נבנתה שם בעבורו, ורוהטה במיטה ושולחן וכיסא ומנורה, ואלישע סר לאותה עלייה ושכב שמה. והרי הטעם לכל הטובה הזו שהושפעה על אלישע מפורש בדברי השונמית לבעלה:

ד', ט הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ הוּא עָבַר עָלֵינוּ תָּמִיד.

ובכן, נראה שאלישע לא סירב לקבל שכר על פעולתו כ"אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ", והוא אף מנסה להשיב על טובתה של השונמית באמצעות נבואתו (שם, טז).⁴ במסכת ברכות (י ע"ב) לומד אב"י דין כללי ממעשיו אלו של אלישע:

הרוצה להנות (רש"י: משל אחרים) - יהנה כאלישע (רש"י: ואין איסור בדבר) ושאינו רוצה להנות - אל יהנה כשמואל הרמתני...⁵

3. על משמעות מטבע לשון זו החוזרת בלשון שבועה ארבע פעמים במקרא (שתיים בפי אליהו ושתיים בפי אלישע), ראה בפרקי אליהו עמ' 22-23.

4. א. בפירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה שהבאנו למעלה, במהדורת וילנא, הקשה כן, וראה מה שענה על כך.

ב. דיון ראשוני בשאלה זו ערכנו כבר לעיל 'השונמית' ב בסוף העיון; ובהערה 6 שם כתבנו כי בהגיענו לסירובו של אלישע לקבל את מתנת נעמן נדון ביחס בין שני הסיפורים.

5. על פירוש מימרתו זו של אב"י, ועל סיבת ההבדל בין התנהגותו של שמואל הנביא לזו של אלישע, עמדנו במקום המצוין בהערה הקודמת.

מהרש"א בחידושי אגדות שלו למסכת ברכות שם עמד על סתירה-לכאורה זו:

"הרוצה להנות יהנה כאלישע" - וקשה לכאורה: שבכמה מקומות הרחיקו חז"ל הנאה מאחרים, וסמכו על הפסוק (משלי ט"ו, כז) "שׁוֹנֵא מִתְּנַת יְחִיָּה?"

ונראה לפרש שוודאי אין ליהנות משל אחרים, אלא שכאן (- בסיפור השונמית), בגדולה מצות הכנסת אורחים, שהיא הגדולה בגמילות חסדים,⁶ מדובר, שנצרך גם לעשירים, שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תשמישים הצריכים לו. ולכך נקט אלו "מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף וּמְנוּחָה", שהם לצורך אדם גם בדרך... ועל זה אמר "הרוצה להנות - משל אחרים - יהנה כאלישע", היינו שלא היה נהנה אלא בדרך, בכלי תשמישים של אחרים כדרך אורח, אבל בשאר דברים ודאי לא היה נהנה משל אחרים, שהרי מצינו שלא רצה ליהנות מנעמן, וקילל לגיחזי על זה.

בביאור כזה לדברי הגמרא במסכת ברכות ובהסבר נכונותו של אלישע לקבל טובה מיד השונמית קדם הרמב"ם את מהרש"א. בפירושו למסכת אבות (פ"ד מ"ו), על דברי המשנה "לא תעשם (- את דברי התורה) עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לאכול מהן", יוצא הרמב"ם בתוקף כנגד אלו שאינם נוהגים כדברי משנה זו, והוא דוחה את תירוציהם אחד לאחד (עמ' עא במהדורת ר"י שילת ובתרגומו):

וכבר שמעתי הנפתיים (- לקחת ממון מן הבריות בשל היותם לומדי תורה) נתלים באמרם (- במאמר חז"ל): "הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי". וזה אינו דומה לזה כלל. ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר, ואין בו מקום לטעות, כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים (- בקצבאות), חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך נוסע, וילן אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים... אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה, יש לו לעשות כן.

קיים הבדל בין דברי מהרש"א לדברי הרמב"ם בביאור הסיבה שבגללה סירב אלישע לקבל את מתנות נעמן. לדעת מהרש"א, אין בסירובו של אלישע כל ייחוד. הימנעותו מקבלת מתנתו של נעמן מובנת על ידי המהרש"א כמתחייבת מן ההוראה הכללית לכל אדם להימנע מקבלת מתנות, על סמך הפסוק "שׁוֹנֵא מִתְּנַת יְחִיָּה".

6. דברי מהרש"א הללו בשבח הכנסת אורחים הם על פי דברי הגמרא במסכת שבת קכז ע"א.

על פי דברי הרמב"ם, מהווה הימנעותו של אלישע מקבלת מתנת נעמן הגשמה של ההוראה שניסוחה בא במשנה במסכת אבות, ואם כן, נמצא שטעם סירובו של אלישע משותף לאלישע ולכל העוסקים בתורה.

על פי דברי מדרש במדבר רבה שהובאו בראש סעיף זה, טעם סירובו של אלישע ספציפי יותר, ומיוחד לנביאי ישראל: "אין דרך נביאי ה' לקבל שכר על נבואתם". הצד השווה בכל ההסברים הללו, שהם אינם רואים בהימנעותו של אלישע מקבלת מתנת נעמן דבר חריג. אדרבה: זוהי הנורמה המשותפת לנביאי ה', לתלמידי חכמים ובעצם לכל אדם מישראל.

אלא שיש קושי בכל ההסברים הללו: כולם מסבירים מדוע לא נטל אלישע את מתנת נעמן לשימוש הפרטי. אולם הרי לאלישע היו תלמידים עניים רבים - מאה בני נביאים ישבו לפניו, ואלישע רגיל היה לקבל מתנות בעבורם, כפי שראינו בסיפור הקודם. ובכן, מדוע לא ישתמש אלישע במתנתו של נעמן לצורכיהם של בני הנביאים העניים, תוך שהוא מציין זאת בפירוש באוזני נעמן ובאוזני כל מי שנוכח במקום?⁷

מלבד הקושי הזה בהסברים שניתנו עד עתה, יש בהם קושי נוסף: כל המעיין בסיפורנו בעין בוחנת, יחוש כי להימנעותו של אלישע מקבלת מתנות נעמן יש נימוק מיוחד, הנובע מייחודו של סיפורנו, והוא נוסף על הנימוקים הכלליים האחרים. הרי מתנות נעמן אינן מוזכרות רק בפסוקים טו-טז שאותם הבאנו בראש עיון זה, הן מוזכרות כבר בתחילת הסיפור, בפסוק ה:

וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כֶּכָּרִי כֶּסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בָּגָדִים.

המשכו של העיסוק במתנות נעמן מצוי בסירובו הנמרץ והכפול והמלווה בשבועה של אלישע - הוא הנידון בעיונו, ושיאו בפסקה האחרונה, בפסוקים כ-כז, בתיאור חטאו של גיחזי ועונשו. בפסקה זאת הופכת בעיית קבלת מתנתו של נעמן לנושא המרכזי. ברור למעיין כי חטאו של גיחזי אינו רק בכך שעבר על "שׁוֹגָא מִתְּנַתְּ חֵיָהּ", ועונשו אינו רק על כך שהפך את נבואת רבו "קרדום לאכול ממנו". אף רמאותו הכפולה, את נעמן ואת רבו, אינה סיבת עונשו החמור. אלישע מאשים אותו על עצם הלקיחה בעת המיוחדת הזאת:

כו הַעֵת לְקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלְקַחַת בָּגָדִים...!?

ובכן, מהי הסיבה המיוחדת לסיפורנו שבגללה סירב אלישע בנחרצות כה רבה ליטול את מתנות נעמן, ושבגללה נחשב חטאו של גיחזי לחטא כה חמור?

7. אף גיחזי, שלא רצה להראות כמי שלהוט אחר מתנות נעמן, בדה לו סיפור על שני בני נביאים עניים שהגיעו זה עתה, ושאלישע מבקש חלק ממתנות נעמן בעבורם. מסתבר, שגיחזי לא הבין מדוע לא נטל אלישע את הרכוש שהוצע לו, בעבור בני הנביאים. מעשה כזה נראה לגיחזי כה סביר, עד שהוא השתמש בו ככסוי לתרמיתו ולרדיפת הבצע שלו.

3. המניע המיוחד לאלישע בסיפורנו

סירובו של אלישע בשבועה ליטול את מתנות נעמן, מזכיר את סירובו הדומה של אברהם ליטול את רכושו של מלך סדום כפי שהוצע לו:

בראשית י"ד, כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדוּם אֶל אַבְרָם:

תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח לְךָ.

כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סְדוּם:

הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קְנֵה שָׁמַיִם וְאָרֶץ.

כג אִם מַחֹט וְעַד שְׂרוֹךְ נָעַל, וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ

וְלֹא תֹאמַר: אֲנִי הֶעֱשִׂיתִי אֶת אַבְרָם.

כד בְּלַעֲדִי, רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים

וְחִלַּק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אֵתִי

עַנְרָ אֲשָׁכַל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם.

הרי שאף אברהם אינו מוכן לקחת אפילו "מחוט ועד שרוך נעלש" אולם טעמו של אברהם אינו אחד מהטעמים שנידונו בסעיף הקודם, שהם נוגעים למקבל המתנה; טעמו של אברהם נוגע דווקא לנותן המתנה - כדי שמלך סדום לא יוכל לומר "אני העשיתי את אברם".

התקדים של אברהם יסייע בידנו לבאר את הסיבה המיוחדת לסירובו של אלישע. לשם כך, הבה נשוב לתחילת הסיפור, להקשר שבו מסופר על נעמן הנוטל את המתנות היקרות. בפסוק ד מסופר כי נעמן התייצב לפני מלכו וסיפר לו על עצת הנערה מארץ ישראל. בפסוק ה מצורפים שני עניינים:

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ אֲרָם: לָךְ בָּא וְאֲשַׁלְּחָה סֶפֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל

וַיִּלְךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כֶּכָּרִי כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים.

מהו הקשר בין שני אלו?

בעיון 4 ענינו על כך. הסברנו שם כי כוונת נעמן בפנייתו למלכו (בפסוק ד) היא למה שאירע בהמשך: לקבלת 'ספר' ממנו שיהא מופנה למלך ישראל. הוא מתכוון להופיע

8. אמנם נכון הוא שאברהם מוכן שנעריו יקבלו את "אשר אכלו", והכוונה לכיסוי ההוצאות, אך אלישע, לו היה מקבל את מתנות נעמן בעבור תלמידיו בני הנביאים, היה מקבל זאת כצדקה.

9. מלבד הכללת שני העניינים השונים הללו בפסוק אחד, דבר שמרמז על קשר ביניהם, נרמז קשר זה גם בשימוש בפועל מן השורש ה"ל", הן בראש דברי מלך ארם והן בתחילת תיאור עשייתו של נעמן. מלבד זאת יש להעיר, כי תיאור לקיחת המתנות חוצץ בין הוראתו של מלך ארם לבין מימוש תכליתה בראש פסוק ו, וזו סיבה נוספת לחפש קשר בין שני העניינים הכלולים בפסוק ה.

בישראל בכל תוקפו ועצמתו, כנגיד ומצוה, ולא כמתחנן. לשם כך הוא זקוק לאיגרת ממלכו, שתתן להופעתו לפני מלך ישראל תוקף מדיני ותהפוך את בואו לישראל לאירוע פוליטי.

עתה מובן הקשר בין שתי ההכנות של נעמן הכלולות בפסוק ה: שני הדברים הללו מבטאים את רגש העליונות שחש נעמן בדרכו לארץ ישראל. האיגרת מבטאת את התוקף המדיני-צבאי העומד לרשותו, והרכוש הרב מבטא את העושר שיש בידו. לא לקבל טובה בישראל מתכונן אפוא נעמן, אלא לדרוש שירות ולשלם תמורתו. אלו היו מניעיו של נעמן בראשית הסיפור ומחמתם נפסלה מתנתו של נעמן מכול וכול. אמנם סביר, שכשנעמן עומד בענווה לפני אלישע, טהור בשר וטהור לב, כשהוא מכיר באלוהי ישראל ובמעלת נביאו, עמו וארצו, אין בקשתו "קח נָא בְרָכָה מֵאֵת עֲבָדְךָ" נובעת עוד מאותם מניעים גסים שאפיינו אותו בתחילת הסיפור, כאשר הכין מתנה זו. הדבר הזה מתברר מן ההקשר שבו מצויה בקשתו זאת, הן מדבריו שלפניה (בתחילת פסוק טו) והן מדבריו שלאחריה (בפסוקים יז-יח). ובכל זאת, מתנה זו היא החוליה המקשרת, הן בפועל והן מבחינת המטען הסמלי שהיא טעונה בו, בין נעמן שלפני היטהרותו ובין נעמן שלאחר מכן.

הכסף, הזהב והבגדים 'מכבידים' על נעמן לאחר שנטהר (מן הבחינה הפסיכולוגית כמובן), והוא חפץ מאוד להיפטר מהם. מסתבר שדבר זה הוא אחד הגורמים שהביאו את נעמן לשוב אל אלישע, שכן כיצד ישוב לארצו, ומתנותיו שהכין לנביא שעתיד לרפאו נותרו בידיו, בלא שניסה כלל לתתן לו? האין בכך כפיות טובה? ובכן, נעמן שב אל אלישע, ולאחר הצהרת האמונה שלו, הוא ניגש לתכלית העיקרית של בואו: "... וְעַתָּה, קַח נָא בְרָכָה מֵאֵת עֲבָדְךָ."¹⁰

נעמן מילא אפוא את חובתו הפורמלית (כפי שהוא הבין אותה) כאשר שב לאלישע והציע לו את מתנתו. אולם בדיוק מן הטעם שנעמן כה חפץ להקל על עצמו ולהשתחרר מן המתנה המכבידה, סירב אלישע לקבלה.

אמרה חריפה אומרת: 'אין תשלום זול יותר מאשר בכסף.'¹¹ הרי מטרת ההתרחשות כולה הייתה להביא את נעמן לידי הכרת תלותו בישראל, ולהפכו למי שחייב לישראל את ריפוי מצרעתו. נתינת המתנה רבת הערך הייתה בגדר 'סילוק חשבונות' חלקי בין נעמן לבין ישראל, והייתה משחררת אותו במידת מה מהכרת הטובה שוודאי חש עתה כלפי ישראל וכלפי איש האלוהים. אולם זוהי דרך קלה מדי למלא את חובתו כלפי ישראל, ולא לשם כך התרחשה העלילה כולה. את חובתו כלפי ישראל יידרש נעמן למלא ביחסו החדש והחיובי לשכנתו הקטנה והחלשה - ממלכת ישראל, במלאו את תפקידו כשר צבא ארם.

10. המלה "וְעַתָּה" מציינת במקרא פעמים רבות את הגעת הדובר לתכלית המעשית של דבריו, לדוגמה: בראשית ד', יא; שם כ', ז; שם כ"ד, מט; שם ל"ז, כ; במדבר כ"ב, יט; ועוד רבים. וראה עוד לעיל עיון ג.

11. שמעתי אמרה זו מפי ר' יהושע גורפינקל משמו של הרב מבריסק, הגר"ז סולובייצ'ק.

בין הדו-שיח שעניינו הצעת המתנה והסירוב לקבלה לבין הדו-שיח הבא שבין נעמן לאלישע, זה שבו פורש נעמן את בקשתו למשא צמד פרדים אדמה, מצויה מילה קטנה המגלה צפונות לב: "ולא".

טז ... וַיִּפְצַר בּוֹ לְקַחְתָּ, וַיִּמְאַן.

יז וַיֹּאמֶר נְעֻמָּן: וְלֹא, יִתֵּן נָא לְעֶבְדְּךָ מִשָּׂא צֶמֶד פְּרָדִים אֲדָמָה...

מה משמעה של מילה זו, וכיצד היא מחברת חיבור הגיוני בין מאונו של אלישע לבין בקשתו החדשה של נעמן?

תיבה זו - "ולא" - נמצאת רק בעוד מקום אחד במקרא, ויש בו דמיון מה למקומנו:

שמ"ב י"ג, כג-כו וַיְהִי גִזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל הַצֹּר... וַיָּבֵא אֲבִשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר: הִנֵּה נָא גִזְזִים לְעֶבְדְּךָ.

יֶלֶךְ נָא הַמֶּלֶךְ וְעֶבְדִּי עִם עֶבְדְּךָ.

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל אֲבִשָׁלוֹם:

אֵל בְּנִי, אֵל נָא יֵלֶךְ פְּלָנוּ וְלֹא נִכְבַּד עֲלֶיךָ

וַיִּפְרָץ בּוֹ, וְלֹא אָבָה לָלֶכֶת, וַיִּבְרַכְהוּ.

וַיֹּאמֶר אֲבִשָׁלוֹם: וְלֹא, יֵלֶךְ נָא אֶתְנוּ אִמְנוֹן אֲחִי...

התיבה "ולא" פותחת כאן בקשה חלופית, קטנה יותר מזו שלא הסכימו לה, ומשמעה בספר שמואל: 'אם המלך אינו מוכן לבוא בשום אופן, לפחות ילך נא אמנון (-) הבן הבכור) במקומו'. וכך אכן מפרשים רובם של הפרשנים בספר שמואל.

אולם בסיפורנו לא נראה כל קשר בין הבקשה הראשונה של נעמן מאלישע "קח נא בְּרֶכֶת... לבין בקשתו הבאה "יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה", ואין הבקשה השנייה חלופית כלל לבקשה הראשונה!¹²

מסתבר לענות על כך תשובה זו: לו היה אלישע מסכים לקבל את מתנתו של נעמן, לא היה האחרון חש כל בעיה ליטול מעט אדמה מאדמת ארץ ישראל. הרי הוא 'שילם' על כך!¹³ אולם עתה, כשאלישע מסרב להפצרותיו של נעמן 'לשלם' על רפואתו, מבקש ממנו נעמן שירשה לו ליטול דבר נוסף בלא תשלום: משא צמד פרדים אדמה.

12. המפרשים התלבטו בשאלה זו במקומנו, ובדרך כלל פירשו את התיבה "ולא" בדרך שאינה קושרת כלל את הבקשה החדשה לזו שקדמה לה. לדוגמה, רש"י מפרש: "ולא - לשון בקשה, לשון הלוואה", ובדומה לו פירשו גם אחרים. אולם לא כך פירשו רובם את התיבה "ולא" בספר שמואל! שם פירשוהו כבקשה חלופית קטנה יותר.

רלב"ג אמנם קושר בין שתי בקשותיו של נעמן באמצעות תיבה זו, ופירושו קרוב באופן כל שהוא לדברינו בהמשך: "ולא" - רוצה לומר: נניח זה, אחר שאין רצונך לקחת גמול על זה שעשית לי מן הטוב. אך אשאל ממך שתתן לי דרך, אוכל לעבוד בו את ה' יתברך שעשה לי זאת הטובה".

13. אפשר שגם את בקשתו השנייה לא היה נעמן טורח לבקש, משום שלאחר שנתן לנביא 'כופר נפש' כה רציני וכבד, ברור לו שהמעשה שיעשה בליווי אדונו בבית רימון יסלח לו.

נמצא, שניסוח זה של דברי נעמן מגלה את המונח בעומק תודעתו: כי המתנה שביקש להעניק לנביא אכן נועדה לשחררו מחובות שונים כלפי ישראל. דבר זה, עוד בטרם נתגלה בדברי נעמן ברמז לשוני קל זה, הוא שגרם לאלישע לדחות בשבועה את הצעתו 'הנדיבה' של נעמן, ולהדוף את הפצרותיו במאון תקיף.